

مدت معلوم، مهر معین: ارزیابی تاثیر اجتماعی - اقتصادی ازدواج موقت (صیغه) در ایران

نویسنده: کامیل احمدی^۱

چکیده

ازدواج موقت به رغم تردیدناپذیری آن از نگاه فقه شیعه، در چند دهه اخیر یکی از مسائل چالش برانگیز اجتماعی - فرهنگی بوده است. عده ای از کارشناسان، رواج ازدواج موقت را باعث شیوع فساد بیشتر در سطح جامعه میدانند؛ در حالیکه برخی دیگر بر این باورند که ترویج و تشویق به ازدواج موقت، تنها راه جلوگیری از فساد روزافزون جامعه کنونی است. این پدیده دارای علل و پیامدهای متفاوتی می باشد که باید فارغ از نگاه‌های جانبدارانه مورد مطالعه قرار بگیرد. بر همین مبنا در این تحقیق برای اولین بار، مبانی تائیدی، دینی، حقوقی و اجتماعی ازدواج موقت / صیغه محرمیت بررسی می شود. همچنین با استفاده از رویکرد کیفی و کمی و به کارگیری روش زمینه یابی، این پدیده به طور جامع در سه کلان شهر تهران، مشهد و اصفهان در سال ۱۳۹۵-۹۶ بررسی شد. یافته های این تحقیق نشان داد که عشرت طلبی و تسهیل شرایط کودک همسری پدیده محوری ازدواج موقت / صیغه محرمیت هستند که پیامدهایی مانند بدنامی به ویژه برای زنان و شکل گیری ذهنیت منفی در مردان راجع به ازدواج دائم را به دنبال می آورند. در این پژوهش تلاش شده است زوایای آشکار و پنهان ازدواج موقت و صیغه محرمیت بدون نگاه جانبدارانه و به صورت علمی بررسی شود تا دیدگاهی روشن و دقیق درباره به این پدیده اجتماعی به وجود آید و راهکارهای اصولی و واقع بینانه ای در اختیار مسئولان اجرایی و قانون گذاران قرار گیرد. امید است بر مبنای این راهکارها، نهاد ازدواج موقت در ایران از لحاظ حقوقی و اجتماعی ساماندهی شود، به نحوی که حقوق زنان و کودکان در آن نقض نشود، بنیاد خانواده و جایگاه ازدواج دائم حفظ شود.

واژگان کلیدی: ازدواج موقت، صیغه محرمیت، زنان، کودکان، قانون. فقه

^۱. محقق و مردم شناس: kameel14@hotmail.com
kameelahmady.com

رفتارهای اجتماعی بر اساس نیازها و انگیزه های انسانی تولید می شوند که بر مبنای فرهنگ یا شیوه و سبک زندگی جهت دهی می شوند. روابط زن و مرد یک نیاز طبیعی انسانی است به فراخور الزامات هر فرهنگ، این نیاز به شیوه های متفاوت و در چارچوبی خاص ارضا می شود. هدف ارتباط با جنس مخالف تامین و برآوردن نیازهایی از قبیل نیازهای جنسی، عاطفی، دوست داشتن و دوست داشته شدن، نیاز به احترام و نظایر آن است و این نیازها منشاء زیستی دارند و در همه انسانها و فرهنگ دیده می شود. شکل پاسخ گویی به نیاز جنسی در غالب فرهنگهای بشری در قالب ازدواج نمایان می شود. ازدواج یکی از سنت های مهم و پسندیده اجتماعی است که تقریباً در همه جوامع بشری به رسمیت شناخته شده است. ازدواج قراردادی است میان زن و مرد که بر پایه رابطه قانونی که بر حسب ادیان و قوانین گوناگون است، بر آنها حاکم می شود (فضل الله، ۱۳۸۳). در تعریفی دیگر از ازدواج، به اتحاد جسمانی، روانی، و اجتماعی مرد و زن اشاره می شود که در معرض انطباق و ادغام در قبال جامعه قرار می گیرند و مواجهه طرفین با این مسائل، به طور تنگاتنگ، به نحوه برداشت آنها از تفاوت زن و مرد بستگی دارد (دانیو، ۱۳۸۳). همچنین بر مبنای تعریف جامعه شناختی و مردم شناسی ازدواج عملی است که پیوند بین دو جنس مخالف را بر پایه روابط پایایی جنسی موجب می شود (ساروخانی، ۱۳۸۵: ۲۵).

آنچه بر پایه نهاد ازدواج شکل می گیرد، خانواده است. خانواده، واحد اجتماعی جامعه بشری است. مردم شناسان، آن را پایه و اساس جامعه و سلول سازنده زندگی و پناهگاه اعضا می دانند. نخستین تجربه انسان برای اجتماعی شدن در این پناهگاه صورت می گیرد. خانواده، گروهی از اشخاصی است که با پیوندهای خویشی مستقیم به هم متصل می شوند و اعضای بزرگسال آن، مسئولیت نگهداری کودکان را بر عهده دارند (گیدنز، ۱۳۸۹: ۲۵۲). برگس و لاک^۲ (۱۹۵۳) خانواده را گروهی می دانند که متشکل از افرادی است که از طریق پیوند زناشویی، همخونی و یا پذیرش (به عنوان فرزند) با یکدیگر به عنوان شوهر، زن، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابلند و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی زندگی می کنند (بهرامی، ۱۳۸۵). خانواده در زمره عمومی ترین سازمان های اجتماعی است که براساس ازدواج دو جنس مخالف شکل می گیرد و در آن، مناسبات خونی واقعی یا اسناد یافته به چشم می خورد. خانواده معمولاً دارای نوعی اشتراک مکانی است و کارکردهای گوناگون شخصی، جسمانی، اقتصادی و تربیتی را برعهده دارد. بدین قرار، خانواده واحدی است اجتماعی با ابعاد گوناگون زیستی، اقتصادی، حقوقی، روانی و جامعه شناختی؛ خانواده نهادی است اجتماعی و از طرف دیگر، از عوامل مهم مؤثر بر جامعه است (ساروخانی، ۱۳۸۵: ۱۳۶). در تمام جوامع بشری، خانواده به شکل های گوناگون وجود دارد و مردم شناسان و جامعه شناسان اشکال آن را شناسایی و طبقه بندی کرده اند. برخی اشکال خانواده در بیشتر جوامع دیده می شوند و برخی دیگر محدود به جوامع خاصی هستند. خانواده هسته ای / گسترده؛ خانواده پدرسالار / مادرسالار؛ خانواده پدرمکان / مادرمکان؛ خانواده تک همسری / چند همسری؛ خانواده ناقص / تک همسری و خانواده ناتنی، ازدواج اشتراکی و هم خانگی از طبقه بندی هایی است که از خانواده بر مبنای تعداد اعضا و اقتدار و مکان و انواع نوین خانواده شده است (باقری، ۱۳۸۹).

^۲. Burgess & Locke

ازدواج و تشکیل خانواده، در صورتی برای نظام اجتماعی کل، کارکرد مثبت دارد که در زمان مناسب و با فرد مناسب صورت بگیرد؛ یعنی اگر زوجین در سن مناسب نباشند، ازدواج دیررس یا ازدواج زودهنگام اتفاق می‌افتد. در نتیجه، هم زوجین به لحاظ فردی آسیب می‌بینند و هم تأثیرات اجتماعی گوناگونی از بیماری‌های جسمی و روانی و نارضایتی از زندگی زناشویی گرفته تا نرخ پایین مشارکت اجتماعی و جامعه‌پذیری ناقص در خانواده (که خود آثار فردی و اجتماعی فراوانی دارد) گریبان‌گیر جامعه می‌شود.

صاحب‌نظران مختلف اقتصادی و اجتماعی، ازدواج را به عنوان متغیری وابسته بررسی کرده‌اند. سن ازدواج در هر جامعه تا حدودی نشان‌دهنده شیوه سازمان‌دهی زندگی خانوادگی و همچنین بیانگر فرصت‌هایی است که زنان و مردان در زمان ازدواج از آن برخوردارند. ازدواج دیررس می‌تواند عوارض و پیامدهای جدی‌ای برای جوانان به همراه داشته باشد، از جمله این عوارض و آسیب‌ها می‌توان به عدم مسئولیت‌پذیری، گرایش به ارتباطات غیرمتعارف دختر و پسر، ازدواج سفید یا همخانگی که در میان قشر جوان و تحصیل کرده در کلانشهرها رایج شده است^۳ و هدر رفتن سنین جوانی و طراوت، بدخلقی در زندگی به دلیل عدم ارضای نیازهای فردی، دل‌نگرانی والدین از دیر ازدواج کردن فرزندان، افسردگی، اختلالات جنسی، پناه بردن به مواد مخدر و... اشاره کرد (پورنقی، ۱۳۹۴). از سوی دیگر، ازدواج زودهنگام کودکان یا کودک‌همسری نیز می‌تواند اختلالات فراوانی به دنبال داشته باشد. ازدواج زودهنگام یا کودک‌همسری، به هر نوع ازدواجی در زیر سن ۱۸ سال اطلاق می‌شود. براساس مفاد کنوانسیون حقوق کودکان، کودک به کسی اطلاق می‌شود که در سنین تولد تا هجده سالگی قرار دارد. اما در برخی کشورها این سن بسته به قوانین حقوقی و شرایط فرهنگی و اجتماعی آن کشور متغیر است. صندوق جمعیت سازمان ملل، ازدواج کودکان را به هر نوع ازدواج در زیر سن ۱۸ سال، قبل از اینکه دختر و پسر به لحاظ جسمی و روانی آمادگی پذیرش مسئولیت‌های زناشویی و بچه‌داری را داشته باشند، اطلاق می‌کند. یکی از باورهای سنتی و فرهنگی در ایران بنام ختنه کردن دختران وجود دارد که سبب ازدواج زودهنگام می‌شود. در میان اهل تسنن، شاخه شافعی مذهب در بخشهایی از استانهای هرمزگان، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی از دیرباز رسم ختنه دختران/ زنان رایج بوده که خوشبختانه در سالهای اخیر رو به کاهش نهاده است^۴. مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ازدواج زودهنگام، فقر، تحصیلات پایین و کم‌سواد، حمایت قانونی، فشارهای اجتماعی و نگاه مردسالارانه و باورهای سنتی و مذهبی است. ازدواج زودهنگام برای هر دو جنس نگران‌کننده است؛ اما این پدیده برای دختران بیشتر آسیب‌زاست. از آثار ازدواج زودهنگام می‌توان به افزایش طلاق، کودک‌بیوگی، رشد کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، سوءاستفاده جنسی از دختران، تداوم چرخه فقر و فحشا، افزایش بیماری‌های جسمی و جنسی و روحی برای دختران اشاره کرد^۵. ازدواج، قراردادی اجتماعی و ضامن بقای نسل انسان است و آرامش

^۳. احمدی، کامیل (۱۳۹۷). خانه ای با درباز: پژوهشی جامع در باب ازدواج سفید در ایران

<http://kameelahmady.com/fa/wp-content/uploads/2018/08/The-Home-Open-Door.pdf>

^۴. احمدی، کامیل (۱۳۹۴). به نام سنت: پژوهشی جامعه در باب ختنه زنان در ایران، تهران: نشر شیرازه

Ahmadi.K. In the Name of Tradition: Female Genital Mutilation in Iran. Un CUT / VOICES Press: [://www.amazon.com/Name-Tradition-Female-Genital](http://www.amazon.com/Name-Tradition-Female-Genital)

و امنیت جامعه، در نتیجه ازدواج سالم و به‌هنگامی که کارکردهای مثبتش برای نهاد خانواده تداوم داشته باشد، به دست می‌آید.

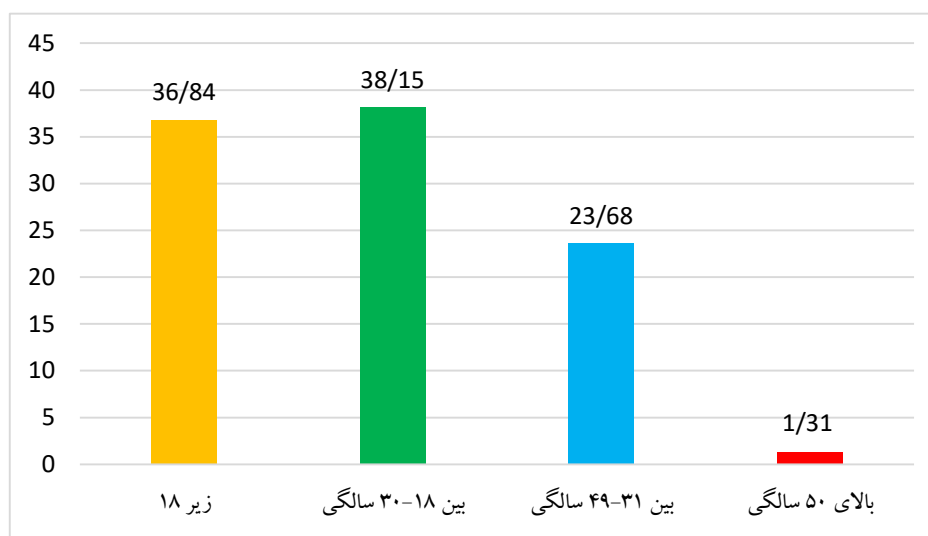
در طول تاریخ، ادیان توحیدی تلاش کردند این غریزه جنسی را قانونمند کنند و به شیوه‌های گوناگون، پیروان خود را از بی‌بند و باری و خروج از دستورالعمل‌ها منع می‌کردند. در این میان، دین اسلام به ارائه یک الگوی رفتار جنسی ایمن توجه ویژه‌ای کرده و برای پیشگیری، اصلاح و درمان ناهنجاری‌ها، انحراف‌ها و مشکلات جنسی اهمیت خاصی قائل بوده است؛ چراکه رشد، پیشرفت، خوشبختی و کمال انسان، اصلاح و تربیت نسل، تداوم و حفظ نسب از راه صحیح، تداوم و استحکام نظام خانواده و به تبع آن، پاکی اجتماع را در گروی صیانت و پاکی از انواع این انحرافات و نبود این مشکلات می‌دیده است. مدل اسلامی مصون‌سازی رفتار جنسی از دو بعد عفاف (پاکدامنی و خودمهارگری جنسی) و نکاح (ارضای مطلوب و رضایتمند نیازهای جنسی از راه همسرگزینی) تشکیل می‌شود. این دو بعد، گستره وسیعی از اصول و برنامه‌ها را در سیر تحول انسانی از زمان تولد تا پایان زندگی (مراقبت، کنترل، هدایت و تربیت جنسی، آماده‌سازی و آموزش جنسی به هنگام ازدواج، آموزش جنسی و آداب زناشویی و اصلاح و درمان ناهنجاری‌های جنسی) دربرمی‌گیرد (نورعلیزاده، ۱۳۸۸). اسلام، ارضای تمایل جنسی را در نظام خانواده و در پرتو ازدواج، امری پسندیده به حساب آورد و بر آن تأکید ورزید و به انسان‌ها اجازه داد که تمایل جنسی خود را از طریق آمیزش با همسر خویش ارضا کنند (کجاف، ۱۳۸۴).

در کشور ایران ازدواج تابع دین اسلام و ارزش‌های مذهبی است. بر این مبنا قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران مطابق فقه اهل تشیع، دو نوع ازدواج دائم و منقطع (صیغه یا موقت) را به رسمیت شناخته است. در ازدواج دائم، زوجین بدون محدودیت زمانی و تعیین مدت معین، بر مبنای مذهب اسلامی و قوانین حقوقی ایران (مواد ۱۰۶۲ تا ۱۰۷۰ قانون مدنی ایران مبنی بر شرایط صحت ازدواج) پیمان زناشویی می‌بندند؛ اما در ازدواج موقت که در گفتمان اسلامی و اجتماعی بر سر آن اختلاف نظرهای فراوانی وجود دارد، زوجین براساس مذهب تشیع و ماده ۱۰۷۵ قانون مدنی ایران با هم قرارداد می‌بندند که مدتی به هم محرم شوند تا روابط زناشویی داشته باشند. پس از سپری شدن زمان مقررشده، ازدواج خودبه‌خود فسخ می‌شود و به طلاق نیازی نیست.

از سوی دیگر رابطه پیش از ازدواج در قالب شرعی که می‌تواند وجود داشته باشد صیغه محرمیت است. از نگرش دینی صیغه محرمیت همان ازدواج موقت است که بین دختران و پسران خوانده می‌شد و می‌تواند دلایلی مانند فرصتی برای آشنایی و ازدواج باشد و یا اینکه در محل‌هایی که اختلاط دختران و پسران ناخواسته صورت بگرد به منظور جلوگیری از بروز گناه صیغه محرمیت جاری می‌گردد. صیغه محرمیت برای آشنایی، تقریباً شبیه همان دوران نامزدی است و در بین جوانان بزرگسال بالای ۱۸ سال معمولاً رایج است که می‌تواند توسط خود والدین در و بزرگان فامیل و اینکه توسط روحانی جاری گردد اما صیغه محرمیت برای جلوگیری از بروز گناه در محل‌های عمومی مانند اردو، محل

۵. احمدی، کامیل (۱۳۹۶). طنین سکوت: پژوهشی جامع در باب ازدواج زودهنگام کودکان در ایران، تهران: شیرازه.

و ... بین دختران و پسران کودک و نوجوان توسط خانواده و بصورت خصوصی جاری می شود. خانواده های مذهبی که محرمیت را عاملی برای جلوگیری از بروز گناه و فساد می دانند. صیغه محرمیت چه در دوران آشنایی و چه در میان کودکان و نوجوانان همیشه منتج به ازدواج دائم و رسمی نمی شود و از آنجا که کاملاً خصوصی می باشد و نظارتی قانونی بر آن اعمال نمی شود. روابط دختر و پسر در چارچوب صیغه محرمیت جنبه مقدس به خود می گیرد و عواقب و آثار آن در چارچوب مقدس بودن آن در نظر گرفته نمی شود. آنچه شایان ذکر است که صیغه محرمیت و ازدواج موقت هیچ گونه تفاوتی باهم ندارند و رابطه زوجیت در زمان صیغه محرمیت از دیدگاه شرعی، مجاز انگاشته می شود. سن افرادی که صیغه محرمیت بر آنها جاری می گردد از اهمیت حیاتی خاصی برخوردار است.

نمودار ۱. توزیع درصد فراوانی سن پاسخگویان در زمان صیغه محرمیت و ازدواج موقت

در جامعه در حال گذار ایرانی که تحت تأثیر مدرنیته، هرچند به صورت ناقص قرار دارد، الگوی ازدواج تغییر کرده است. شواهد نشان می دهد میزان ازدواج کاهشی چشمگیر و میزان طلاق افزایشی رو به رشد داشته است. با وجود افزایش تعداد جوانان در سن ازدواج که رقمی حدود ۱۱/۵ میلیون نفر را دربرمی گیرد، میزان وقوع ازدواج در کشور کاهش یافته است. آمارها نشان می دهند که نرخ ازدواج به تناسب جمعیت کشور افزایش پیدا نکرده است که به گفته کارشناسان، ادامه این روند می تواند سرمنشأ بسیاری از آسیب ها و نگرانی ها در جامعه بشود. فارغ از خاستگاه مذهبی ازدواج موقت، به دلیل واقعیت های موجود ازدواج دائم، ازدواج موقت به عنوان راهکار حل مسئله در جامعه ایران مطرح شده است. به عبارت دیگر، به دلیل وجود واقعیت هایی مثل دشواری الگوهای سنی انتخاب همسر، امکان پذیری اندک ازدواج دائم به دلیل شرایط اقتصادی و اجتماعی، و نیز مطلوبیت پذیری ازدواج دائم از هنجارها و فشارهای اجتماعی و انگیزه های فردی، فاصله زیادی بین بلوغ جنسی و بلوغ اقتصادی و اجتماعی جوانان به وجود آمده و بهداشت و سلامت جنسی آنان به خطر افتاده است. بدین ترتیب، در شرایطی که امکان ازدواج دائم و همراه بودن همسر ممکن نیست، ازدواج موقت به عنوان راه حل مطرح شده است. جلوگیری از گناه و فساد، ارضای غرایز جنسی، به دست آوردن شناخت برای ازدواج دائم، کسب آرامش روحی و فکری و نبود امکانات لازم برای ازدواج دائم از عمده ترین دلایل مطرح شدن

این راهکار است. براساس این دلایل، دولت و سیاست‌گذاران نظام در سال‌های اخیر با تبلیغات رسانه‌ای، دادن مجوز برای ایجاد دفاتر ثبت ازدواج موقت و راه‌اندازی سایت‌های مختلف اینترنتی، این سبک ازدواج را به عنوان حل مسئله ازدواج جوانان تبلیغ و ترویج کرده‌اند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، اکبر هاشمی رفسنجانی در موقعیت‌های گوناگون برای دفاع از ازدواج موقت تلاش کرد. او برای اولین بار در خطبه نماز جمعه سوم دی سال ۱۳۶۴ راهکار جلوگیری از مفاسد اخلاقی در جامعه را ازدواج موقت بیان کرد و گفت: «حکومتی که از جوان‌ها عفت می‌خواهد، شرایط تحصیل عفت را هم باید فراهم کند.» رفسنجانی با بیان اینکه کسانی که در محیط رژیم گذشته دچار آلودگی شده‌اند، اصلاح‌پذیرند، گفت: «اگر جلوی متعه را نمی‌گرفتند و می‌گذاشتند مردم نیازمند، ازدواج موقت کنند، هیچ‌کس آلوده به زنا نمی‌شد. فرهنگ جامعه گذشته با تقلید از غربی‌ها زناکاری را جایز می‌دانسته؛ اما ازدواج موقت را حرام کرده بود.»^۶ هاشمی رفسنجانی در کتاب خاطرات خود نوشته است: «... جامعه ما ازدواج دائم را به عنوان حقیقتی مقدس پذیرفته؛ ولی از ازدواج موقت تصویر زشت و نامطلوبی دارد. من گفتم زن‌های بی‌شوهر هم می‌توانند استفاده کنند و زندگی یک‌ساله و دوساله و پنج‌ساله و کمتر یا بیشتر تشکیل دهند و این امر اگر رایج نشود، جامعه ما دچار شکست می‌شود. در مورد دختران جوان این امر باید با موافقت پدرشان باشد و ازدواج موقت همه شرایط ازدواج دائم را دارد و باید در دفاتر موجود ثبت شده و مشخص و روشن باشد» (هاشمی بهرمانی، ۱۳۹۲: ۴۱۱). همچنین دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس، پژوهشی را با عنوان «ازدواج موقت و تأثیر آن بر تعدیل روابط نامشروع جنسی» منتشر کرده است که با بیان توصیه‌هایی، چگونگی و چرایی رواج ازدواج موقت در جامعه را توضیح می‌دهد و پیشنهاد می‌کند که «کانون‌های ازدواج موقت» در ایران تشکیل شود و «این نهاد شرعی به عنوان یک هنجار فرهنگی عملاً گسترش یابد».

شکل ۱. هاشمی رفسنجانی از پرنفوذترین شخصیت‌های سیاسی جمهوری اسلامی که در سال ۱۳۹۵ فوت کردند.

۶. خطبه نماز جمعه، ۳ دی سال ۱۳۶۴، تهران: آیت الله هاشمی رفسنجانی.

در این میان علاوه بر شخصیت‌های اثرگذار سیاسی و، افراد صاحب‌قلم و ذی‌نفوذ نیز در تأیید ازدواج موقت اظهار نظر کرده‌اند. مرتضی مطهری در کتاب خود با عنوان *نظام حقوق زن در اسلام* فلسفه ازدواج موقت را چنین بیان می‌کند: «با توجه به اینکه ازدواج دائم مسئولیت و تکلیف بیشتری برای زوجین تولید می‌کند، به همین دلیل پسر یا دختری را نمی‌توان یافت که از اول بلوغ طبیعی که تحت فشار غریزه قرار می‌گیرد، آماده ازدواج دائم باشد. خاصیت عصر جدید این است که فاصله بلوغ طبیعی را با بلوغ اجتماعی و قدرت تشکیل عائله زیادتر کرده است. اگر در دوران ساده قدیم یک پسر بچه در سنین اوایل بلوغ طبیعی از عهده شغلی که تا آخر عمر بر عهده او گذاشته می‌شد، برمی‌آمد، در دوران جدید این امکان‌پذیر نیست. یک پسر موفق در دوران تحصیل که دبستان و دبیرستان و دانشگاه را بدون تأخیر و رد شدن در امتحان آخر سال و یا در کنکور دانشگاه گذرانده باشد، در ۲۵ سالگی فارغ التحصیل می‌شود و از این به بعد می‌تواند درآمدی داشته باشد. قطعاً سه الی چهار سال طول می‌کشد تا بتواند سر و سامان مختصری برای خود تهیه کند و آماده ازدواج گردد. همچنین یک دختر موفق که دوران تحصیل را می‌خواهد طی کند. از شما می‌پرسند: با طبیعت و غریزه چه بکنیم؟ آیا طبیعت حاضر است به خاطر اینکه وضع زندگی ما در دوران امروز اجازه نمی‌دهد که در سنین شانزده سالگی و هجده سالگی ازدواج کنیم، دوران بلوغ را به تأخیر بیندازد و تا ما با فارغ التحصیل نشویم، غریزه جنسی از سر ما دست برمی‌دارد؟! آیا جوانان حاضرند یک دوره رهبانیت موقت را طی کنند و خود را سخت تحت فشار و ریاضت قرار دهند تا زمانی که امکانات ازدواج دائم پیدا شود؟! فرضاً جوانی حاضر است رهبانیت موقت را بپذیرد، آیا طبیعت حاضر است از ایجاد عوارض سهمگین و خطرناکی که در اثر ممانعت از اعمال غریزه جنسی پیدا می‌شود و روانکاوی امروزی از روی آنها پرده برداشته است، صرف نظر کند؟! دو راه بیشتر باقی نمی‌ماند یا اینکه جوان را به حال خود رها کنیم و نسبت به آن بی‌توجه باشیم، به یک پسر اجازه دهیم از صدها دختر کام بگیرد و به یک دختر اجازه دهیم با ده‌ها پسر رابطه نامشروع داشته باشد و چندین بار سقط کند؛ یعنی عملاً کمونیسم جنسی را بپذیریم و چون به پسر و دختر به صورت متساوی اجازه داده‌ایم، روح اعلامیه حقوق بشر را از خود شاد کرده‌ایم. راه دوم ازدواج موقت است. ازدواج موقت در درجه اول زن را محدود می‌کند که در آن واحد زوجه دو نفر نباشد. بدیهی است که محدود شدن زن مستلزم محدود شدن مرد نیز خواهد بود. بدین ترتیب پسر و دختر دوران تحصیل خود را می‌گذرانند بدون آنکه رهبانیت موقت و عوارض آن را تحمل کرده باشند و بدون آنکه در ورطه کمونیسم جنسی افتاده باشند» (مطهری، ۱۳۷۶: ۵۱-۵۰). علی شریعتی نیز در این زمینه می‌گوید: «ازدواج موقت، نه در شکل فعلی آن، متمدنی‌ترین سنتی است که وضع شده است. به نظر من تحلیل علمی و جامعه‌شناختی و به‌خصوص روان‌شناسی ازدواج جهان امروز ضروری است. در طرح ازدواج موقت، اول باید از آن دفاع کرد و آن سابقه ذهنی بسیار زشت و سوء را شست و بعد جایش را به عنوان متمدنی‌ترین مسئله در حل مشکل امروز نسل جوان دنیا جانشین کرد و فلسفه‌اش را گفت و تحلیل درست و علمی کرد. ازدواج موقت در شکل فعلی، نمونه سنت‌هایی است که در آن، آنچه عمل می‌شود، با آنچه حقیقت و روح این قانون و سنت است، تضاد دارد. یعنی قضاوت‌هایی که روشنفکر، به شکل فعلی ازدواج موقت دارد، زشت و نفرت‌آور است» (کریمی‌نیا، ۱۳۹۰). ازدواج موقت / صیغه محرمیت صرفاً در میان اهل تشبی رواج دارد و در میان مذاهب اربعه این نوع ازدواج حرام و از مشروعیت برخوردار نیست ناگفته نماند برخی از مراجع مانند آیت

الله صانعی متعه را فقط در موارد جنگ در صدر اسلام لازم دانسته و در زندگی امروزی یکی از عوامل انحطاط خانواده معرفی می کند.

در سیاست‌گذاری‌های کلان درباره ازدواج موقت به بسیاری از مسائل توجه نشده است که فعالان اجتماعی و به‌ویژه زنان به آنها اعتراض کرده‌اند. به دلیل همین بی‌توجهی به برخی ابعاد فراموش‌شده ازدواج موقت است که گفتمان ازدواج موقت، نه به عنوان هنجاری اجتماعی مورد پذیرش عمومی قرار گرفته است و نه اکثریت نخبگان فکری با طرح آن در جامعه همراهی کرده‌اند. در ترویج ازدواج موقت به مسائل زنان توجه نشده و نگاه حاکم در این زمینه کاملاً مردانه است که با گفتمان عدالت اجتماعی و برابری جنسیتی در خانواده مدرن هسته‌ای کاملاً تضاد دارد. هدف اول ازدواج موقت برای بیشتر مردان، لذت و بهره‌گیری جنسی (متعه یا تمتع) است؛ در حالی که براساس یافته‌های این پژوهش در ایران، زنان این ازدواج را یا نوعی منبع درآمد می‌دانند یا به دلیل ترس از تکرار تجربه تلخ ازدواج گذشته و برای تأمین نیازهای عاطفی و جنسی به آن روی می‌آورند. بنابراین هدف زنان و مردان معمولاً متفاوت است؛ اما در مواردی می‌تواند مشترک باشد. در واقع به نظر می‌رسد مبنای ازدواج موقت با مبنای خانواده مدرن هسته‌ای که از دید جامعه براساس دلبستگی و علاقه شکل می‌گیرد، تفاوت دارد همچنان فعالان حقوق زنان ازدواج موقت - صیغه محرمیت را عوامل بازتولید نقض حقوق زنان و تبعیض‌های جنسیتی علیه زنان، تزلزل بنیان خانواده و شیوع چند همسری، کودک همسری، بیماری‌های مقاربتی و رواج روسپیگری می‌دانند و با آن به مخالفت پرداخته‌اند.

صیغه محرمیت که در واقع همان ازدواج موقت است هیچگاه در مجامع علمی و دانشگاهی یا از رویه قانونی مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است. زیرا که این نوع رسم زوجیت و رابطه با جنس مخالف کاملاً بصورت پنهانی و در چارچوبی مذهبی صورت می‌پذیرد و زرجینی یکه اقدام به آن می‌کنند بر این امر اقف هستند که در صورت اتمام زمان صیغه محرمیت از هر گونه تعهد و مسئولیتی فارغ هستند. برای آشنایی و شناخت بیشتر صیغه محرمیت می‌تواند توجیه عقلانی داشته باشد اما به این نکته می‌توان اشاره نمود که بدلیل فشار خانواده در صورت عدم تفاهم این نوع ازدواج‌ها اگر به ازدواج ختم شود و این عدم تفاهم می‌تواند منجر به فروپاشی خانواده در آینده شود. از سوی دیگر در زمان صیغه محرمیت رابطه جنسی و برداشته شدن پرده بکارت در صورت عدم منتهی شدن به ازدواج برای زن آسیب‌های روحی و روانی و اجتماعی به دنبال دارد و از آنجا که هیچگونه ثبت قانونی وجود ندارد نمی‌توان برای احقاق حق اقدام نمود. اما در صیغه محرمیت که در بین کودکان و نوجوان برای جلوگیری از گناه خوانده می‌شود تبعات متفاوت تری دنبال دارد. روابط بین دختران و پسران نوجوان که در حول و حوث سن بلوغ هستند بیشتر جنبه جنسی پیدا می‌کند در حالی که هیچگونه آمادگی فکری و اقتصادی و اجتماعی برای ازدواج وجود ندارد. در سنین کودکی و نوجوانی رابطه زوجیت منتج به رابطه جنسی گردد به دلیل فشارهای اجتماعی، خانواده‌ها به دنبال رسمی کردن ازدواج زوجین می‌شوند و در صورت پذیرش از سوی مرد این رابطه منجر به تسهیل ازدواج کودکان می‌شود و در بیشتر موارد تبعاتی مانند ترک تحصیل، آسیب‌های جسمی و جنسی بویژه برای دختران، آسیب‌های روحی و در نهایت کودک بیوه‌گی می‌شود. اما در مواردی این نوع روابط در صورت پایان صیغه محرمیت و عدم پذیرش مرد برای ازدواج تبعات جدی تری به دنبال خواهد داشت و کودک یا نوجوان دختر دچار صدمات جبران‌ناپذیر روحی می‌گردد. بررسی انتقادی برخی

از رسوم و آداب مذهبی از تابوهایی می باشد که بسیاری به دلایل متفاوت از آن خودداری می کند اما زمانی که برخی از رسوم با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی می تواند آسیب های روانی و اجتماعی برای فرد و جامعه را به دنبال داشته باشد باید مورد بازبینی قرار گیرد و از دریچه قانون بر آن نظارت داشت که مبنای هدف اساسی این پژوهش بوده است.

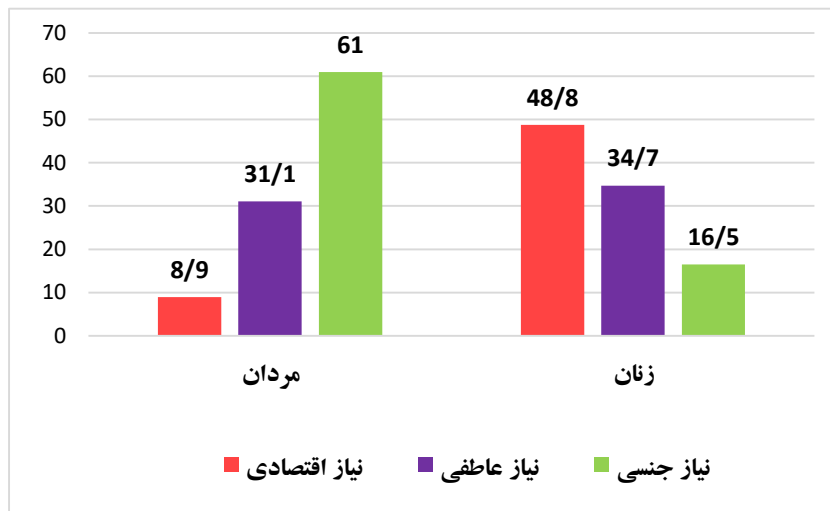
۲. روش تحقیق

این پژوهش در چارچوب دیدگاه تفسیرگرایی و رویکرد روش شناختی کیفی با استفاده از روش نظریه زمینه ای در سه کلان شهر تهران، اصفهان و مشهد انجام شده است. اطلاعات و داده های پژوهش حاضر با استفاده از تکنیک مصاحبه آزاد و عمیق جمع آوری شده است. به دلیل حساسیت فرهنگی و دینی موضوع پژوهش و دشواری دسترسی به نمونه ها از روش نمونه گیری هدفمند استفاده شد. اشباع نظری پس از انجام ۱۰۰ مصاحبه به دست آمد و برای اطمینان بیشتر، مصاحبه های بیشتری صورت گرفت. پس از انجام ۲۱۶ نفر مصاحبه، درباره اشباع نظری و جامعیت پژوهش به اقتناع رسیدیم. البته در این مسیر از نظارت و راهنمودهای متخصصان روش کیفی نیز بهره بردیم. از مجموع ۲۱۶ نفر مطالعه شده، ۳۵ درصد مرد و ۶۵ درصد زن بودند. همچنین به منظور غنی تر کردن مطالعه با کارشناسان مذهبی و فقیهان، کارشناسان حقوقی و وکلای دفاتر ثبت ازدواج و طلاق نیز مصاحبه کردیم.

۳. یافته های پژوهش

علاوه بر اهمیت ویژه نیازهای مادی به عنوان یکی از عوامل تمکین زنان به ازدواج موقت، عوامل عاطفی و روانی نیز از دیگر علل مهم در ازدواج موقت هستند. در پژوهشی که طلعت رافعی و همکاران انجام داده اند، ۱۳/۲ درصد زنان متعه، دلیل ازدواج موقت خود را جنسی، ۲۸ درصد اقتصادی و ۵۸/۸ درصد دلایل عاطفی، روانی، تنهایی و خانوادگی اعلام کرده اند (رافعی، ۱۳۸۲: ۵۰). یافته های این پژوهش نشان می دهد که نیازهای اقتصادی، روانی و جنسی از علل اصلی گرایش به ازدواج موقت می باشد اما بر حسب جنسیت در میان زنان و مردان متفاوت است.

بیشترین دلیل گرایش مردان به ازدواج موقت، نیازهای جنسی است. نیازهای جنسی با ۶۱ درصد، نیازهای عاطفی با ۳۱/۱ درصد و نیازهای مادی با ۸/۹ درصد، اولویت اول تا سوم نیازهای جامعه آماری مردان هستند. اما مهم ترین عاملی که زنان را به ازدواج موقت وامی دارد، نیازهای اقتصادی با ۵۰ درصد است و نیازهای عاطفی و جنسی با ۳۵ و ۱۵ درصد از عوامل دوم و سوم تن دادن زنان به ازدواج موقت هستند.

نمودار ۲. درصد فراوانی علل گرایش به ازدواج موقت برحسب جنسیت

باتوجه به یافته‌های این پژوهش، نیاز عاطفی و اقتصادی در میان زنان و نیاز جنسی در میان مردان مهم‌ترین دلایل روی آوردن به ازدواج موقت است. همچنین تجربه احساس تنهایی و نداشتن شادمانی در میان زنان، و تجربه ازدواج ناموفق در گذشته، نارضایتی از همسر و نداشتن تفاهم از دیگر عوامل ازدواج موقت مردان است.

تأمین معاش در جوامع سنتی بر عهده مرد خانواده است. اما در نبود شوهر، برادر یا پدر یا جد پدری، زنان باید معاششان را خودشان تأمین کنند. از این زنان با عنوان زنان بی‌سرپرست یا خودسرپرست یاد می‌شود. طبق تعریف سازمان آمار ایران، زنان بی‌سرپرست یا خودپرست، خانوارهایی هستند که به دلایل مختلف (طلاق، مهاجرت و مرگ همسر) مردی به عنوان سرپرست در آن وجود ندارد یا خانوارهایی که مرد به علت (کسالت، اعتیاد و...) در تأمین درآمد خانوار سهمی ندارد. اگرچه شرایط برای شرکت فزاینده زنان در عرصه تولیدی، صنعتی، خدماتی و آموزشی در جامعه درحال‌گذار ایرانی بیش از پیش فراهم شده است و زنان از استقلال اقتصادی برخوردارند، این زنان به نسبت جمعیت کلی جامعه در اقلیت هستند و شرایط فعلی آنها برخاسته از وضعیت نامناسب اقتصادی آنهاست باتوجه به شرایط سخت اقتصادی در ایران و نیاز به تأمین معاش، برخی از زنان متعه را راهکاری برای تأمین نیازهای اقتصادی خود می‌پندارند و در قبال تأمین نیازهای مادی خود به ازدواج موقت تن می‌دهند. باید به این نکته اشاره کرد که میزان فقر مادی زنانی که به دلیل نیازهای اقتصادی متعه می‌شوند، بسیار بیشتر از هزینه‌هایی است که مردان به عنوان مهر مشخص و در زمان مشخص، بدون پرداخت نفقه و هزینه‌های دیگر به زن می‌پردازند. در حالی که ازدواج موقت به مردان کم‌درآمدی توصیه می‌شود که توانایی ازدواج دائم ندارند. در مجموع به نظر می‌رسد جنبه موقتی بودن متعه راه‌حل رفع نیازهای مادی زنان نیست.

” زن. ۳۸ ساله. ساکن تهران. مطلقه. دارای دو تجربه ازدواج موقت

خرج زندگی سنگینه، کمک می‌شه. بعد از اینکه صیغه اول تموم شد، وضع مالییم خیلی افتضاح شده بود. ولی الان با این آقا اُکی شده. اون موقع نمی‌تونستم حتی برنج بگیرم؛ الان همه چی دارم. مرغ دارم و یخچالم همیشه پره. حتی این رو دوستانم هم بهم می‌گن. البته دوستایی که باهاشون صمیمی‌ترم و میان خونه‌م.“

علاوه بر منابع مادی موقت برای زنان در ازدواج موقت، یک نوع اقتصاد ماحول این نوع رابطه شکل گرفته است تسهیل رابطه جنسی از طریق ازدواج موقت سبب جذب مسافرانی شده است که به شهرهای مذهبی مانند مشهد می‌روند و در هتل آپارتمان زنان صیغه ای را به عقد خود در می‌آورند که گاهی مسایلی مانده عده و شرایط شرعی آن نیز رعایت نمی‌شود. کاهش ارزش ریال نیز سبب شده است سایر کشورهای همسایه تمتع جنسی در ایران را با هزینه بسیار کم تجربه نمایند. آشنایی برای توریست ها از طریق هتلها، راننده تاکسی ها و هتل آپارتمانها در شمال، مشهد، تهران به سهولت حاصل می‌آید. یکی دیگر از عوامل تسهیل آشنایی در ازدواج موقت پیشرفت تکنولوژی و فضای مجازی باشد که برای مدیران سایت ها و ویلاگ ها درآمد های بالایی را بدنبال خواهد داشت.

”مرد ۳۰ ساله ساکن مشهد

من تقریباً یکی دو ماه قبل یکی از دوستانم معرفی کرد اومدم تو این سایت فقط اومدم اول کار نمیکردم. نمیرفتم تو سایت یک بار اومدم دیدم ۷،۸ تا پیام و بازدید. نگاه کردم. یواش یواش سرگرم شدم . اومدم داخلش و شروع شد“

کد. پیگیری=004
شهر=تهران
سن=29
قد=1/63
وزن=57
پوست=گندمی
وضعیت=مطلقه
مسکن=موجود
محریه=۱۱۰ تومان
مدت. صیغه=یک روزه
گواهی. سلامت=کامل
زمان. پذیرش=۳ب. ظ. تا ۸
هزینه. مشاور=۲۰ تومان

جوانانی که سرخورده از مهریه های سنگین و وضعیت رکود و تورم و عدم امنیت شغلی راهکار ازدواج موقت را برای خود انتخاب می کنند. زنان بدسرپرستی که بدلائل نبود فراهم بودن شرایط کار در ساختار اقتصادی ایران ازدواج موقت را گزینه بهتری برای تامین مالی زندگی خود تشخیص می دهند. علاوه بر نیازهای مادی، نیازهای عاطفی از دیگر دلایل ازدواج موقت می باشد.

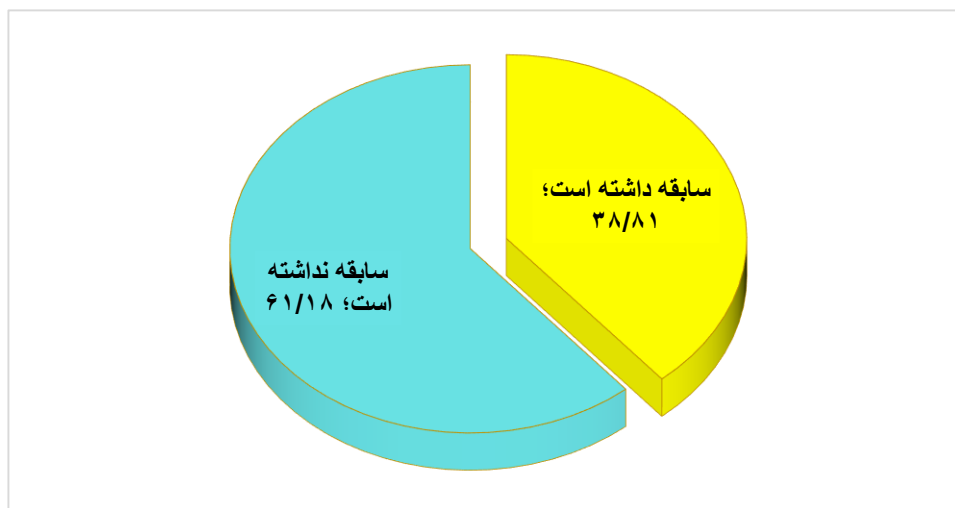
زن بیوه تنهاست. از نظر اینکه تنهاییش رو پر می‌کنه، دوست داره کسی باهاش باشه. از اون طرف خیلی محدودیت‌ها رو نداری، می‌دونی که چی می‌گم (اشاره به نداشتن پرده بکارت) راحت‌تری. والا گناه هم نیست.“

در این پژوهش تجربه احساس تنهایی و نبود شادمانی از دیدگاه زنان، و تجربه ازدواج ناموفق در گذشته، نارضایتی زوجین و نداشتن تفاهم از دیدگاه مردان، به عنوان عوامل اصلی ازدواج موقت شناسایی شده است. طلاق عاطفی نیز یکی از مهم‌ترین دلایلی است که موجب می‌شود زنان و مردان تأمین نیازهای خود اعم از عاطفی و جنسی را در بیرون از خانه جستجو کنند. در میان مردان، نداشتن تفاهم با همسر و طلاق عاطفی موجب شده آنها روابط خارج از ازدواج را به طور موازی با ازدواج دائم پیش ببرند. سبک ازدواج سنتی و نداشتن آزادی در انتخاب همسر نیز سبب می‌شود پس از مدتی رابطه زوجین به سردی بگراید و مردان پاسخ نیازهای خود را در بیرون از خانه جست‌وجو کنند. رافعی می‌گوید که نداشتن روابط و درک متقابل زوجین از یکدیگر، بحران‌های میان‌سالی یا تنوع‌طلبی مردان و گرایش به تعدد زوجات از عوامل روان‌شناختی‌ای است که مردان را به سمت ازدواج موقت سوق می‌دهد. نمی‌توان گفت ازدواج موقت، سبک انتخابی همیشگی فرد است، بلکه برخی افراد ازدواج موقت را به صورت مقطعی یا به عنوان رابطه‌ای موازی و همزمان با روابط دیگر خود انتخاب می‌کنند. افرادی که دچار بحران میان‌سالی هستند، تمایل زیادی به ترک رابطه رسمی و تجربه روابط موازی دارند. آنها به دنبال فرد تازه‌ای برای دریافت احترام، محبت و توجه هستند و آنچه را در رابطه دارند، ناکافی، ناامیدکننده و اشتباه می‌دانند. از سوی دیگر، زنان خودسرپرست، بیوه و مطلقه و زنانی که تجربه خشونت خانگی یا ازدواج ناموفق در گذشته داشته‌اند، برای پشت سر گذاشتن تنهایی بیش از حد پس از فقدان همسر و به دلیل فراهم نبودن شرایط ازدواج دائم به علت نداشتن خواستگار یا وجود فرزندان و دید منفی به ازدواج دائم زن بیوه و مطلقه، به سمت رابطه موقت و زودگذر می‌روند. از مهم‌ترین علل ازدواج موقت می‌تواند سایقه خانوادگی باشد. سبک زندگی خانوادگی و نحوه تربیت اجتماعی فرزندان از عوامل اساسی در پذیرش صیغه محرمیت و ازدواج موقت است. خانواده‌هایی که سابقه صیغه محرمیت و نکاح موقت داشته‌اند، این رفتار را در نسل‌های بعدی خود درونی کرده‌اند و نسل بعدی‌شان آن را به عنوان نوعی رفتار اجتماعی پذیرفته‌شده انجام می‌دهد. در این پژوهش، ۶۱/۱۸ درصد از پاسخگویان گفته‌اند که در خانواده‌های آنها انجام صیغه محرمیت سابقه نداشته است و ۳۱/۸۱ درصد گفته‌اند که در خانواده‌های آنها این نوع ازدواج در گذشته مرسوم بوده است

سومین علتی که در گرایش به ازدواج موقت شناسایی شد، نیازهای جنسی است. گزینه جنسی یکی از کشش‌ها و تمایل‌های اساسی در انسان است که باید از طریق راهکاری شرعی و قانونی ارضا شود. چنانچه این گزینه در ارضا دچار انحراف یا مشکل و اختلال شود، فرد را از حالت تعادل درمی‌آورد و به بیماری‌های روحی، روانی و حتی جسمی منجر می‌شود. از این رو، انسان همچون دیگر ابعاد زندگی‌اش، برای رفتار جنسی سالم و مناسب، همواره به الگو و شیوه رفتار نیاز دارد. در زمانی که شرایط ازدواج دائم فراهم نیست، افراد ازدواج موقت را راهکاری برای تأمین نیازهای جنسی خود می‌پندارند.

”مرد. ۴۲ ساله. دارای تجربه ازدواج موقت

مردی که نیاز نداشته باشد، طرف این کارا نمی‌ره. حالا شایدم شیطنتی بکنه، مردا شیطنتهای خودشون رو دارن. ولی تأمین نباشی، می‌ری. شاید یکی زنش مریضه یا ببخشید این حرف رو می‌زنم، باهاش نمی‌خوابه یا از نظر جثه بهش نمی‌خوره و جوابگو نیست، اینا باعث می‌شه.“

نمودار ۳. توزیع درصد فراوانی پیشینه خانوادگی پاسخگویان در زمینه ازدواج موقت

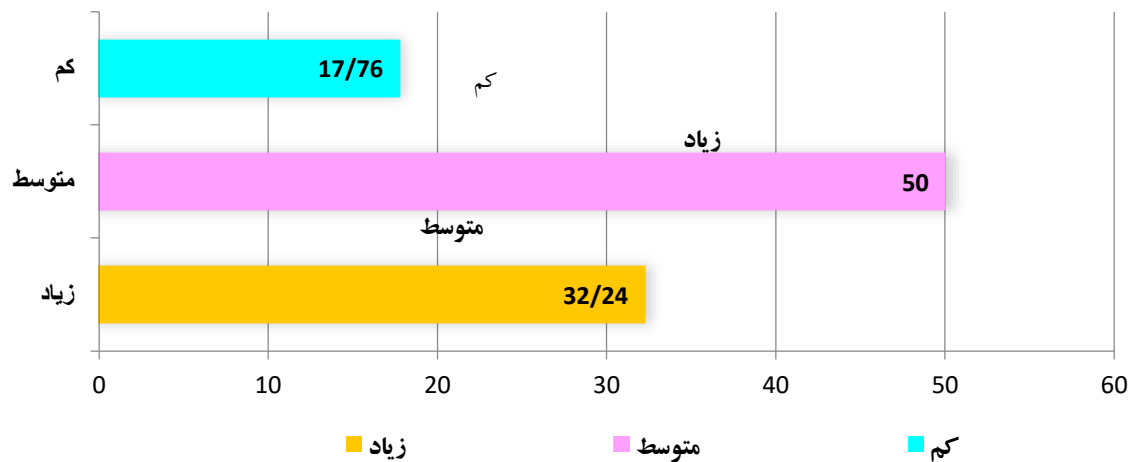
براساس یافته‌های این پژوهش، مردانی که به ازدواج موقت روی می‌آورند، ناکامی در ارضای جنسی، ناتوانی یا بی‌میلی همسر در برقراری رابطه جنسی، بیماری جسمی، یائسگی، کاهش میل جنسی و... در همسرانشان را دلایلی برای ازدواج موقت مطرح می‌کنند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد به‌طور کلی یکی از علت‌های ازدواج موقت، تأمین نیاز جنسی است. این مسئله درباره زنان هم صادق است. زنانی که نتوانند پاسخ مطلوبی برای نیاز جنسی‌شان یافته و آن را تعدیل و پالایش کنند، ازدواج موقت را راهکاری مناسب می‌دانند.

ساختار قانونی ایران بر مبنای فقه تشیع تدوین شده است. براساس دیدگاه تشیع، بر مبنای آیه ۲۴ سوره نساء (...فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ... و زنانی را که متعه کرده‌اید مهرشان را به عنوان فریضه‌ای به آنان بدهید و بر شما گناهی نیست که پس از مقرر با یکدیگر توافق کنید...) متعه یا ازدواج موقت از سوی خداوند برای انسان مشروع شناخته شده است. همچنین امامان معصوم این نوع نکاح را به عنوان ابزاری برای جلوگیری از ترویج فحشا و زنا در جامعه به شیعیان توصیه کرده‌اند. براساس توصیه امامان شیعه، ازدواج موقت برای فرد ثواب دنیوی و اخروی در پی دارد.

”مرد روحانی در حرم امام رضا

حضرت علی(ع) فرمود اگر عمر صیغه را منع نمی‌کرد، زنا نمی‌کردند، مگر بدترین مردم. در روایات ما خیلی هم سفارش شده، حتی مردها و علمای ما قبلاً همسرانشون را صیغه می‌کردند. همسران

دائم‌شون رو چند روزی صیغه می‌کردن، بعد عقد دائم می‌کردن و مستحبه که کسی -ولی به دلیل بهره‌برداری جنسی هم نباشه- کسی را صیغه کنه. می‌شه و مشکلی نداره.“

نمودار ۴. توزیع درصد فراوانی پایبندی مذهبی پاسخگویان در تبیین ازدواج موقت

روحانیون و منتقدان سیاسی ازدواج موقت را برای جلوگیری از کمونیسم و رهبانیت جنسی برای مردان جوان و زنان مطلقه و یا بی سرپرست پیشنهاد می‌کنند و برای آن مبنای دینی قایل هستند. در ماده ۱۰۷۵ قانون مدنی، ازدواج موقت در قوانین ایران به رسمیت شناخته شده است. شرایط و ارکان اساسی نکاح منقطع (ازدواج موقت) همان شرایط صحت نکاح دائم است به اضافه تعیین مدت مشخص و تعیین مهر معین برای زن. موانع ازدواج موقت نیز همان موانع نکاح دائم هستند. از آنجا که ازدواج موقت در قانون مدنی و حمایت از خانواده جمهوری اسلامی ایران، قانونی و مشروع شناخته شده است، می‌توان از این قوانین به عنوان عوامل مؤثر بر ازدواج موقت یاد کرد. گرچه درباره ارکان و احکام ازدواج موقت از منظرهای مختلف قانونی بحث شده است؛ مصاحبه‌ها نشان می‌دهند مشارکت‌کنندگان و حتی روحانیان مذهبی اطلاع دقیقی از مفاد قانونی ازدواج موقت ندارند. البته در برخی قسمت‌ها، قانون‌گذار به دلیل وجود محدودیت‌های اجرایی، سکوت کرده و موجب سردرگمی افرادی شده است که به ازدواج موقت تمکین می‌کنند. اما با تمام این اوصاف، مشارکت‌کنندگان از مفاد قانونی ازدواج موقت آگاهی دقیقی نداشتند. از سوی دیگر، مفاد قانونی ازدواج موقت شرایط تداوم این نوع نکاح را در جامعه فراهم می‌کند. برای نمونه در قانون آمده است که مدت متعه به صورت موقت و معین می‌باشد (ماده ۱۰۷۶ قانون مدنی). همچنین در بحث توارث، قانون‌گذار، ارث را حق زن دائمی می‌داند و برای زن متعه ارث در نظر نمی‌گیرد (ماده ۹۴۰ قانون مدنی). زن حق نفقه نیز ندارد و در انحلال نکاح متعه با انقضای مدت یا بذل مدت از سوی مرد یا فوت او نکاح به پایان می‌رسد، یعنی مانند ازدواج دائم، طلاق وجود ندارد (ماده ۱۱۳۹ قانون مدنی).

”مرد. ۳۵ ساله. ساکن تهران. متارکه کرده

هرچی بشه، می‌تونیم از هم جدا بشیم. مسئولیت نداری. مجبور نیستی پاش بسوزی. زندگیت حروم شه. این خوب نیست؛ ولی برای ماها خیلی هم بد نیست. زور نمی‌زنی. من زخم خورده‌ام، همین که خیلی به کسی امیدوار نمی‌شم خودش کلیه“

بی‌تردید قوانین به عنوان حداقل‌های اخلاقی‌ای که پیگرد قانونی دارند، می‌توانند به مثابه‌ی اهرم فشار یا تسهیل‌گر عمل کنند. مرزهای قانونی تعیین می‌کنند که عملکرد افراد به نسبت مرزها چه جایگاهی دارند و باید‌ها یا نبایدها را طبق چه اصولی باید انجام داد و چه مجازات‌هایی برای سرکشی از این اصول وجود دارد. چنانکه مشاهده می‌شود، ازدواج کوتاه‌مدت و آسان و دارای پایان مشخص، طلاق آسان و نپرداختن نفقه و ارث شرایطی ایجاد می‌کند که برخی افراد، به ویژه مردان، ازدواج موقت را بر ازدواج دائم ترجیح دهند. اما در مقابل، فرایند طلاق در ازدواج دائم، طولانی است و پیگیری مهریه و حضانت فرزندان و... زمان‌بر و طاقت‌فرساست.

علاوه بر موارد گفته‌شده، نبود شفافیت دینی و قانونی در تعیین حداقل‌های سنی برای انجام صیغه‌ی موقت به تسهیل ازدواج زودرس منجر می‌شود. طبق ماده‌ی ۱۰۴۱ قانون مدنی، عقد نکاح دختر قبل از رسیدن به سن ۱۳ سال تمام و پسر قبل از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام شمسی، منوط به اذن ولی به شرط رعایت مصلحت با تشخیص دادگاه صالح است. خانواده‌های سنتی و مذهبی به منظور آشنایی برای ازدواج دائم، دوری از گناه و فشارهای اجتماعی، صیغه‌ی محرمیت را که همان ازدواج موقت است و از بُعد شرعی و قانونی تفاوتی با متعه ندارد، حتی در سنین کمتر از سن قانونی برای فرزندان‌شان جاری می‌کنند. بتازگی د شهر مشهد با ورود دادستان از ازدواج دختر ۹ ساله با مردی مسن جلوگیری شد. بستر قانونی و دینی که در این نوع رابطه وجود دارد زمینه کودک همسری و عشرت طلبی را فراهم می‌آورد.

”خانم ۲۲ ساله، متاهل، ساکن مشهد

در ۱۲ سالگی به صیغه‌ی محرمیت همسرش در آمده است می‌گوید: آخه آدم تو این سن چی می‌فهمه. یه روز از مدرسه اومدم خونه گفتن تو باید با این ازدواج کنی. دیگه هم مدرسه نرفتم. من میگم یه ذره پخته تر شی. زبون مرد روت درازه. هر چی میگه باید گوش کنی تا بچه‌ای“

صیغه محرمیت چه از دیدگاه قانونی با تعیین حداقل سنی زیر ۱۳ سال و چه از بعد مذهبی آن آکه از سوی خانواده های سنتی صورت می‌گیرد، سبب کودک همسری می‌شود. خانواده های سنتی با توجه به پایه مذهبی خود در محافل خصوصی فرزندان کودک و نوجوان خود را به عقد در می‌آورند بدون آنکه ثبت گردد و یا اینکه ضمانتی پشته آن باشد. وقتی دختران و پسران کودک و نوجوان تحت عنوان صیغه محرمیتی به عقد هم در می‌آیند در موقعیت زن و شوهری قرار می‌گیرند در صورت روابط جنسی بعد از مدتی به صورت دائم ازدواج می‌کنند. یعنی صیغه محرمیت رابطه جنسی را در قالب شرعی ممکن می‌سازد و همین امر ازدواج کودکان را تسهیل می‌بخشد. کودکان و نوجوانان

در این سن از هیچگونه بلوغ فکری، اقتصادی و اجتماعی برخوردار نیستند و باید از سوی خانواده ها کنترل و اداره شوند که این خود منجر به بروز اختلافات و دعوا و برخی مشکلات خانوادگی می باشد.

عدم توانایی اداره منزل و مدیریت زندگی خانوادگی، درگیری و مشکلات خانوادگی تنها پیامدهای صیغه محرمیت در سن کودکی نمی باشد. کنترل شدید از سوی خانواده و نقض آزادی های فردی، بارداری های ناخواسته و آسیب های جسمی، ترک تحصیل از بارزترین آثار صیغه محرمیت و ازدواج زودهنگام زیر سن ۱۸ سالگی می باشد که در میان تحلیل دقیق مصاحبه به وضوح مشاهده می شد.

”زن. ساکن مشهد. متأهل که صیغه محرمیت را در ۱۱ سالگی تجربه کرده است

ما خودمون مشکلی نداشتیم؛ ولی بزرگتر باعث می شدن دعوا کنیم. وقتی اومدم سر خونه، چون سنم خیلی کم بود، حرف شوهرم رو خیلی گوش نمی کردم. بعد با نصیحت مامان اینا بهتر شدم.“

همچنان که مشاهده شد روابط زوجیت و ازدواج زودهنگام در قالب صیغه محرمیت در میان کودکان و نوجوانان از سوی خانواده به منظور تنظیم رفتار جنسی آنها صورت گرفته است و تبعاتی مانند اختلافات خانوادگی، درگیری، آسیب های جسمی، روحی و ترک تحصیل را به دنبال دارد و این در شرایطی است که صیغه محرمیت به ازدواج منتج شده است. اما در صورتی که صیغه محرمیت با ازاله بکارت دختر همراه باشد و به عقد دائم منتج نشود شرایط آسیب های روانی و جسمی و اجتماعی بدتری را به دنبال دارد.

پیامدهای ازدواج موقت - صیغه محرمیت دارای ابعاد متفاوتی می باشد. بر اساس تحلیل یافته های تحقیق عواملی مانند ازدواج زودهنگام کودکان، انگ بدنامی، شک گرایی نسبت به ازدواج دائم، فروپاشی خانواده ها، خشونت علیه زنان و ... اشاره نمود. زمانی کودکان در سنین پایه به عقد هم در می آیند حتی با وجود موافقت کودک تبعات خاصی مانند زایمان زودرس و یا ترک تحصیل را دنبال دارد.

در ازدواج موقت نوعی تبعیض ناروا علیه زنان وجود دارد. طرد اجتماعی در نکاح موقت برای زنان به نسبت مردان پرهزینه تر بوده و نگاه منفی ناشی از قبیح بودن متعه برای زنان بیشتر است. به همین دلیل در مواقعی که مردان، زنان متعه را آزار می دهند، زنان حاضر به پیگیری آن نیستند. در واقع، زنان ترجیح می دهند آزار جسمی و روحی را متحمل شوند؛ اما شکایت نکنند تا برچسب صیغه ای بودن به آنها زده نشود. این واقعیت، گواه دیگری بر تبعیض علیه زنان است که در مصاحبه با کارشناس و مشاوره خانواده این موضوع تأیید شد:

”کارشناس حقوقی. ساکن مشهد

پروسه انقدر زمان بره که اعلام رضایت داده می شه. مجازات، برای چنین عملی شایسته نیست. چون من به شخصه دیدم که این ضرب و جرح ها باعث نقصان زن شده.“

همچنین مجازات های قانونی مربوط به اختلاف ها و خشونت هایی که علیه زنان در ازدواج موقت می شود به علت طولانی بودن فرایند پیگیری قانونی، عملاً تعریف نشده است. کارشناسان حقوقی در مصاحبه ها اظهار کرده اند که موارد متعددی

از زنان صیغه‌شده بابت زیان‌های اقتصادی و همچنین آزارهای جسمی به مراکز حقوقی و وکلا مراجعه کرده‌اند؛ اما چنانکه گفته شد به علت طولانی بودن فرایند قانونی اثبات ادعا و مجازات‌های ناچیز آن، زنان از شکایت خود صرف نظر کرده و از احقاق حق خود چشم‌پوشی می‌کنند

فردیت، سیالیت رابطه‌ها و بی‌اعتمادی از ویژگی‌های جامعه مدرن است. کنش‌های اجتماعی‌ای مانند ازدواج موقت با این نوع رفتارهای جامعه مدرن همخوانی دارد. افراد به‌سختی می‌توانند به یکدیگر کاملاً اعتماد کنند و در جهت ازدواج دائم گام بردارند. در روابط متعدد با زنان متعه و صیغه‌های مکرر نوعی دل‌زدگی و بی‌اعتمادی و شک‌گرایی به زنان به‌وجود می‌آید و در صورتی که تمایلی برای ازدواج دائم وجود داشته باشد، به دلیل تعدد رابطه‌ها این تمایل از بین می‌رود. افزون بر این، محدودی از افراد که دیدگاه مثبتی به ازدواج موقت داشتند، متعه را نوعی ازدواج آزمایشی و فرصت کسب آمادگی برای زندگی دائم متصور می‌شدند. نارضایتی از زندگی زناشویی موجب شده است که برخی مردان به جای حل معضل در فضای خانواده به خارج از خانه روی بیاورند و ازدواج موقت را برگزینند که پایه‌های خانواده را متزلزل ساخته، کارکردهای اصلی آن را مختل می‌کند و سلامت فرد، خانواده و جامعه را به خطر می‌اندازد. این بی‌اعتمادی، تزلزل بنیاد خانواده و شک و تردید اگرچه از ویژگی‌های گریز ناپذیر دوران مدرن است اما کنش‌هایی مانند ازدواج موقت به تسهیل این نوع آسیب‌ها کمک می‌نماید.

ازدواج موقت، پدیده‌ای اجتماعی، مذهبی و قانونی است که مشروعیت و مقبولیت آن در ادوار مختلف تاریخی محل کشمکش بوده است. موافقان، آن را عاملی برای حفظ جامعه از فحشا و روابط نامشروع تلقی می‌کنند و عده‌ای آن را عامل تنوع‌طلبی مردانه و رواج روسپی‌گری و فساد در جامعه می‌دانند. با تمام دیدگاه‌های متفاوتی که درباره ازدواج موقت وجود دارد، آنچه از این پژوهش می‌توان استنباط کرد، این است که پدیده ازدواج موقت - صیغه محرمیت با توجه به توجیهات مذهبی و قانونی آن در جامعه درحال‌گذار ایرانی در حال افزایش است و این بیشتر به دلیل ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی این برهه زمانی از جامعه ایران است. تأخیر در سن ازدواج هر سال بیشتر می‌شود و هر سال بر تعداد زنان و مردانی که در وضعیت مجرد قطعی قرار دارند، افزوده می‌شود.^۷ این تأخیر در سن ازدواج و افزایش مجرد قطعی، از شرایط سخت اقتصادی و رکود، رشد فردیت و استقلال‌طلبی و نپذیرفتن مسئولیت جمعی و ترجیح روابط کوتاه‌مدت، بی‌اعتمادی و تعلق اجتماعی و افزایش میزان تحصیلات زنان و ورود آنان به عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی و بالا رفتن میزان توقعات ناشی می‌شود. بنابراین روند رو به رشد میزان ازدواج موقت به عنوان راهکاری برای رفع نیازهای جنسی که خواسته یا ناخواسته با شرایط جامعه درحال‌گذار ایرانی مطابقت دارد و از مشروعیت مذهبی و قانونی نیز برخوردار است، برای برخی توجیه‌پذیر است. اما شرایط مبهم قانونی و مذهبی آن و نقصان‌های حقوقی‌ای مانند شرایط ثبت نکاح، نفقه، فسخ و انحلال، عده و همچنین پیامدهای منفی آن که باعث تزلزل بنیاد خانواده، ترویج فساد و روسپی‌گری، بیماری‌های مقاربتی، کودک‌همسری و... می‌شود، سامان‌دهی این نوع

^۷ براساس گزارش مرکز آمار ایران، مجرد قطعی تا قبل از سال ۱۳۷۵ نوسان داشت؛ ولی بعد از این سال روند افزایشی پیدا کرده است. براساس بررسی‌های مرکز آمار ایران، مجرد قطعی در سال ۱۳۷۵ برای مردان حدود ۱,۱ درصد و برای زنان ۱,۲ درصد بوده است. روند افزایشی مجرد قطعی در زنان خیلی بیشتر از مردان است؛ به طوری که طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ این شاخص برای مردان حدود دو برابر شده، اما برای زنان به بیش از سه برابر رسیده است.

ازدواج را می‌طلبد. بنابراین باید قوای مقننه، مجریه و قضائیه و همچنین مراجع عظام تقلید با همکاری استادان دانشگاه، مشاوران خانواده و کارشناسان حقوقی و فعالان حقوق بشری این موضوع را بررسی کنند و تمهیدات لازم را برای رفع نقصان‌های آن از لحاظ قانونی، مذهبی و اجتماعی طراحی و اجرا کنند. بدین منظور، در با توجه به تحقیقات جامع میدانی و مصاحبه‌های متعدد با مشارکت‌کنندگانی که این نوع ازدواج را تجربه کرده بودند و همچنین براساس مشاوره و مصاحبه با کارشناسان مذهبی، حقوقی و خانواده، راهکارهایی ذیل برای رفع محدودیت‌های این پدیده اجتماعی پیشنهاد می‌شود:

(۱) قانون‌گذاری برای افزایش سن ازدواج موقت و صیغه محرمیت به ۱۵ سالگی

ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی درباره سن قانونی ازدواج می‌گوید: «عقد نکاح دختر قبل از رسیدن به سن ۱۳ سال تمام شمسی (از ۹ سالگی) و پسر قبل از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام شمسی منوط به اذن ولی به شرط رعایت مصلحت با تشخیص دادگاه صالح است. این قانون در خصوص ازدواج موقت هم صادق است. اما صیغه محرمیت در سنین پایین‌تر از سن ذکر شده در قانون هم صورت می‌گیرد؛ زیرا در چارچوبی مذهبی و خصوصی و بدون ثبت رسمی انجام می‌شود. از آنجا که تلاش فعالان سیاسی و اجتماعی به منظور اصلاح قانون ازدواج به سن ۱۵ سالگی برای دختران است، پیشنهاد می‌شود قانون سن صیغه محرمیت و ازدواج موقت را به ۱۵ سال افزایش دهند.

(۲) ثبت رسمی و قانونی صیغه محرمیت / ازدواج موقت در دفاتر طلاق و ازدواج

در حال حاضر ماده ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی، ثبت نشدن نکاح دائم را برای زوج جرم محسوب می‌کند. همچنین براساس ماده ۲۱ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱، در صورت بارداری و توافق طرفین، ازدواج ثبت می‌شود. این در حالی است که برای صیغه محرمیت، قانونی وضع نشده است. یعنی اگر ازدواج موقت و صیغه محرمیت را که ماهیت متفاوتی دارند، یکسان بدانیم ازدواج کودکان و نوجوانان فقط در صورت باردار شدن آنها ثبت می‌شود! نگراننده که بدون داشتن دیدگاه جانبدارانه و صرفاً با رویکرد علمی و مردم‌شناسی به موضوعات پرداخته، معتقد است که ثبت قانونی صیغه محرمیت و ازدواج موقت سبب دسترسی به خدمات حقوقی اولیه و حفظ بیشتر حقوق طرفین در این رابطه زوجیت می‌شود؛ چراکه ثبت نشدن آن باعث می‌شود بسیاری از حقوق زوجین به ویژه زنان نقض شود. خطبه عقد موقت یا صیغه محرمیت به نحوی است که به صورتی خصوصی نیز می‌توان آن را جاری کرد، بنابراین پیشنهاد می‌شود در دفاتر ثبت و حداقل با حضور دو شاهد جاری شده و امکان صیغه کردن بیشتر از یک مورد در آن واحد برای مرد وجود نداشته تا پیامدهای آن از لحاظ حقوقی، قابل پیگیری باشد.

(۳) اجباری و رایگان کردن تحصیلات

در صیغه محرمیتی که خانواده‌های سنتی و مذهبی بین کودکان و نوجوانان جاری می‌کنند، شرط نداشتن رابطه جنسی یکی از اصول پذیرفته شده است. هرچند از نظر شرعی جایگاهی ندارد و رابطه جنسی به محض محرمیت، مجاز است. نوجوانان و کودکانی که به عقد هم درمی‌آیند در صورت بارداری و رابطه جنسی بعد از مدتی به عقد دائم هم درمی‌آیند. از مهم‌ترین تبعات صیغه محرمیت، بی‌علاقگی به تحصیل و ترک تحصیل است. نهادهای قانونی و آموزش و

پرورش با الزامی کردن تحصیل اجباری تا سن ۱۸ سالگی و مقطع دیپلم و در عین حال با آموزش‌هایی که در مدارس به دانش‌آموزان و خانواده‌ها می‌دهند می‌توانند صیغهٔ محرمیت و ازدواج زودهنگام را به تعویق بیندازند.

۴) مشاوره‌های حقوقی و بهداشتی در صیغهٔ محرمیت / ازدواج موقت

یافته‌های تحقیق حاکی از آن بود که اطلاعات حقوقی افرادی که تجربهٔ ازدواج موقت داشتند، بسیار اندک بود و این موضوع، زنان را با مشکلات مانند ترک زوجه پیش از پایان مدت صیغه بدون بذل مدت روبه‌رو می‌کند. اما اگر ازدواج موقت در دفاتر ثبت شود، مشاوره‌های حقوقی نیز ارائه شود و طرفین از حقوق خود در ازدواج موقت کاملاً آگاه می‌شوند و زمینهٔ نقض حقوق افراد محدودتر می‌شود. نکتهٔ دیگر این است که ازدواج موقت شرطی مانند نگه داشتن عده دارد. یعنی زن باید منتظر بماند تا مدت عده تمام شود (که معمولاً ۴۵ روز است) و بعد از آن به صیغهٔ دیگری دربیاید. اما در حال حاضر شاهد انواعی از ازدواج‌های موقت هستیم که مردان متمول، زنان خواهان متعه را بدون نگه داشتن عده، بارها صیغه می‌کنند و این سنت به نوعی منبع درآمد برای زنان و تفریح برای مردان هوسران تبدیل شده است. در اینجا بارداری‌های ناخواسته، سقط جنین، بیماری‌های مقاربتی به وجود می‌آید که ناشی از ناآگاهی به مسائل بهداشت جنسی است. بنابراین زوجینی که ازدواج موقت/ صیغهٔ محرمیت می‌کنند باید به مراکز بهداشتی مراجعه کرده و از اصول پیشگیری و بهداشت جنسی آگاهی یابند و برای زنان و مردانی که سابقهٔ ازدواج موقت دارند کارت سلامت صادر شود.

۵) مشروط کردن و محدودیت قانونی صیغه / ازدواج موقت

از آنجا که براساس یافته‌های تحقیق عموماً ازدواج موقت به عنوان راهکاری برای ارضای تنوع‌طلبی مردان و راه استفادهٔ ابزاری از زنان بوده است؛ مردانی که متأهل بوده و برای ارضای تنوع‌طلبی خود به سمت ازدواج موقت می‌روند. پیشنهاد می‌شود ازدواج موقت نیز منوط به رضایت همسران شود و امکان صیغه کردن بیشتر از یک مورد در آن واحد برای مرد (متأهل و مجرد) وجود نداشته باشد. این مشروط کردن قانونی موجب جلوگیری از سوءاستفادهٔ شرعی از این قانون می‌شود. از سوی دیگر ازدواج‌های موقت از منظر زمانی به کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تقسیم می‌شوند. پیشنهاد می‌شود زمان ازدواج موقت به صورت قانونی، میان‌مدت در نظر گرفته شود و در صورت تمایل تمدید شود. چون در حالت کوتاه‌مدت نوعی ترویج روسپیگری و بی‌بندوباری است و در حالت بلندمدت در صورت نبود تفاهم، برای زنان که حق فسخ ندارند، آزاردهنده می‌شود.

۶) قانون‌گذاری در زمینهٔ نفقه و حق انحلال به نفع زنان در ازدواج موقت

از آنجا که در ازدواج موقت نوعی نابرابری حقوقی و قانونی وجود دارد و زنان در ازدواج موقت نسبت به ازدواج دائم با نابرابری‌های بیشتری مواجهند، پیشنهاد می‌شود قوانینی تدوین و تنظیم شود که زنان در ازدواج موقت از حق نفقه برخوردار شوند؛ زیرا یافته‌های تحقیق نشان داد که زنان زیادی به منظور رفع نیازهای مادی به ازدواج موقت تمکین می‌کنند؛ در حالی که قانون، نفقه را در ازدواج موقت حق زنان نمی‌داند. همچنین حق فسخ و انحلال نیز باید مانند

ازدواج دائم در صورت عسر و حرج به زنان داده شود تا در مواردی که زنان آسیب یا خشونت می‌بینند و ادامه زندگی با زوج را برای خود ناممکن می‌دانند، بتوانند یکطرفه ازدواج موقت را فسخ کنند.

۷) بهبود شرایط اقتصادی، فرصت اشتغال و کارآفرینی

در تحلیل مصاحبه‌ها، موارد متعددی از زنان و مردانی که تجربه ازدواج موقت داشتند، نداشتن شغل و شرایط اقتصادی ضعیف را دلیل تن دادن به ازدواج موقت خود عنوان کردند. علاوه بر این، در ساختار جامعه ایرانی نرخ مشارکت اقتصادی زنان کمتر است و این وضعیت، فقر و شرایط بد اقتصادی زنان را تقویت می‌کند. بنابراین پیشنهاد می‌شود نهادهایی مانند وزارت کار و تعاون، شهرداری‌ها، وزارت صنعت و معدن و... با فراهم آوردن فرصت‌های شغلی و از طریق کارآفرینی اشتغال‌زایی کنند تا شرایط اقتصادی جوانان برای ازدواج دائم فراهم شود و از سوی دیگر نرخ مشارکت اقتصادی زنان به ویژه زنان خودسرپرست افزایش یابد تا از تمکین به ازدواج موقت به دلیل فقر اقتصادی و بیکاری منصرف شوند.

۷) نقش روحانیان به عنوان عامل تغییر شکلی ازدواج موقت در ایران

روحانیان به عنوان یکی از مهم‌ترین عاملان تغییر اجتماعی در ایران می‌توانند با صدور فتوای شرعی و تشریح فلسفه واقعی ازدواج موقت/ صیغه محرمیت، آسیب‌های این نوع رابطه را کاهش دهند. ازدواج موقت/ صیغه محرمیت که به منظور جلوگیری از فحشا و انحطاط اخلاقی تدوین شده است؛ اما در جامعه امروزی به دلایل مختلف از جمله سکوت قانون، ازدواج موقت/ صیغه محرمیت که به صورت خصوصی بدون ثبت انجام می‌شود پیامدهایی مانند تولد فرزندان ناخواسته، سقط جنین به صورت غیرقانونی و غیربهداشتی، شیوع روسپیگری، تسهیل کودک‌همسری، متزلزل کردن بنیاد خانواده و... را به دنبال داشته است. بنابراین شکل و ظاهر ازدواج موقت از ماهیت و اهداف آن فاصله گرفته است. از این رو فتوای شرعی روحانیان مبنی بر ثبت رسمی کلیه ازدواج موقت در دفاتر قانونی ثبت ازدواج و طلاق از مهم‌ترین عامل‌های به حداقل رساندن پیامدهای منفی ازدواج موقت/ صیغه محرمیت است.

۸) بسترسازی فرهنگی و اجتماعی از طریق رسانه‌های جمعی و سازمان‌های مردم‌نهاد

آگاهی‌رسانی و آموزش یکی از مؤثرترین عوامل در زمینه جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی است. رسانه‌های جمعی مانند رسانه ملی، خبرگزاری‌ها، مجلات و به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی از طریق بازنمایی آسیب‌های صیغه محرمیت/ ازدواج موقت بدون ثبت قانونی و همچنین اطلاع‌رسانی شرایط حقوقی حاکم بر ازدواج موقت/ صیغه محرمیت می‌توانند پیامدهای منفی ازدواج موقت/ صیغه محرمیت را کاهش دهند. همچنین سازمان‌های مردم‌نهاد مانند انجمن‌های حمایت از حقوق کودکان و زنان می‌توانند در زمینه آگاهی‌بخشی و آموزش خانواده‌ها نقش پررنگی داشته باشند که البته این کار مستلزم همکاری نهادهای دولتی است. از سوی دیگر در سال‌های اخیر سینماگران و سلبریتی‌ها نیز در امور اجتماعی نقش پررنگی داشته‌اند و در مواردی مانند حفظ آزار جنسی کودکان و محیط زیست توانسته‌اند از طریق فیلم‌سازی، صفحات مجازی (اینستاگرام و توییتر) در زمینه آگاهی‌بخشی و اطلاع‌رسانی اقدامات مؤثری انجام دهند. در این حوزه، هنرمندان با تولیدات هنری و فعالیت‌های اجتماعی با موضوعیت صیغه محرمیت/ ازدواج موقت در

سازمان‌های مردمنهاد و شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند در کاهش برخی پیامدهای منفی ازدواج موقت/ صیغه محرمیت نقش پررنگ‌تری داشته باشند.

منابع

- بهرامی، محمد (۱۳۸۵). «درآمدی بر جامعه‌شناسی خانواده در قرآن»، پژوهش‌های قرآنی، دوره دوازدهم، شماره ۴۸، ص ۴۷-۷۲.
- پورنقی، شهلا (۱۳۹۴). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با ازدواج دیررس جوانان ازدواج‌کرده بالای ۳۰ سال شهر بناب»، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد تبریز، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۶۳-۸۰.
- دانیلو، آندره (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی روابط جنسی، ترجمه حسن پویان، تهران: توس.
- رافعی، طلعت (۱۳۸۲). تحلیل بر روان‌شناسی زن در ازدواج موقت، تهران: دانژه.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، تهران: سروش.
- فضل‌الله، سید محمدحسین (۱۳۸۳). دنیای زن، تهران: دفتر پژوهش و نشر مهدوی.
- کجیاف، محمدباقر (۱۳۸۴). «رفتارشناسی جنسی در اندیشه دینی»، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۱۴۴-۱۳۳.
- کریمی‌نیا، محمدمهدی (۱۳۹۰). «بررسی ازدواج موقت در دایره‌المعارف لیدن»، ترجمه شهلا حائری، مجله تخصصی قرآن پژوهی خاورشناسان، شماره ۱۰، ص ۷۳ تا ۹۶.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نی.
- نورعلیزاده میانجی، مسعود (۱۳۸۸). «مدل اسلامی مصون‌سازی رفتار جنسی با تأکید بر پیشگیری و درمان انحرافات و مشکلات جنسی»، فصلنامه علمی تخصصی اسلام و روان‌شناسی، سال سوم، شماره ۵، ص ۱۰۷-۱۴۲.
- هاشمی بهرمانی، عماد (۱۳۹۲). اعتدال و پیروزی (هاشمی رفسنجانی کارنامه و خاطرات ۱۳۶۹). تهران: دفتر نشر معارف انقلاب.